

Ivo Perić

Zagreb

UDK 37-05 Kazali, P. A.

Primljeno: 2008. godine

Pregledni članak

ŠKOLSKO-PEDAGOŠKI RAD SVEĆENIKA I KNJIŽEVNIKA PASKA ANTUNA KAZALIJA

Pasko Antun Kazali (Dubrovnik, 1815. - Dubrovnik, 1894.), svećenik, pjesnik i prevodilac, djelovao je i kao osnovnoškolski učitelj na području dubrovačkoga kotara (u Mokošici i Stonu) i kao gimnazijski profesor (u Zadru i Rijeci).

Ključne riječi: *Kazali, Pasko Antun
pedagozi, Hrvatska, 19. stoljeće*

Svećenici su oduvijek, u okviru svojih dušobrižničkih dužnosti, imali obvezu da djeluju i kao vjeroučitelji. Uz to su neki od njih bili angažirani i kao nastavnici u vjerskim školama za izobrazbu svećeničkog podmlatka, a nerijetko i kao nastavnici u svjetovnim osnovnoškolskim, srednjoškolskim i visokoškolskim ustanovama. Radi toga su bogoslovi, budući svećenici, u sklopu svoga teološkog studija, obvezno stjecali određena znanja i iz pedagoških disciplina: *pedagogije i didaktike*. Tako je, dakako, bilo i u zadarskoj bogosloviji, u kojoj je studirao i koju je 1838. završio Pasko Antun Kazali.

Dalmatinske se biskupije još od 1828., svaka na svom području, a po ovlaštenju pokrajinske vlade, organizirale nadzor nad organizacijom i radom osnovnih škola. Taj im je nadzor od 1840. bio potpuno povjeren, te je otada svaka biskupija imala svoga stalnog dijecezanskog školskog nadzornika,¹ koji je vodio brigu o uspostavljanju i načinu održavanja osnovnoškolske nastave gdje su postojali uvjeti za njezino organiziranje i izvođenje. Tadašnje je opće stajalište bilo da se osnovnoškolska pouka treba odvijati u što više mjesta i na izvangradskom području, i to ponajprije u sjedištu svake crkvene župe. Općine su bile dužne da se pobrinu za odgovarajući školski prostor, za

¹ Ivo Perić, *Borba za ponarođenje dalmatinskog školstva 1860. - 1918.*, Hrvatski školski muzej, Zagreb 1974., 23.

namještenje učiteljâ² i za učiteljske plaće. Ako općine nisu mogle osigurati novac za plaćanje učiteljâ na svom području, dužnost je bila župnikâ, da oni, i njihovi pomoćnici, uz svoje uredovne svećeničke poslove, uspostave i održavaju osnovnoškolsku pokupku u sjedištu svoje župe.

Pasko Antun Kazali je u prvoj fazi svoga svećenikovanja djelovao u šest seoskih župa dubrovačke biskupije (u Pločicama 1839. – 1840., u Vrućici 1840. – 1843., u Mokošici 1843. – 1845., u Lopudu 1845. – 1850., u Ošljemu 1850. – 1853. i u Maranovićima 1853. – 1855.). Za to vrijeme, koliko se pouzdano zna, djelovao je i kao učitelj jedino u Mokošici.³

Svoje slobodno vrijeme u tim seoskim župama Kazali je ispunjavao vlastitim literarnim stvaralaštvom, zapisivanjem narodnih pjesama, čitanjem dostupne literature, a nadalje učenjem stranih jezika i književnim prevodenjem. Tim svojim stvaralačkim i uopće intelektualnim radom razlikovao se od većine svećenika dubrovačke biskupije, bio je više svoj na vlastitom putu. To, čime se uzdizao iznad ostale većine svojih kolega, svećenika, spajalo ga je s najeminentnijim predstavnicima tadašnjeg kulturnog života u Dubrovniku, zbog kojih je povremeno dolazio u Dubrovnik, s njima se družio i tim druženjima dobivao poticaje za daljnju intelektualnu samoizgradnju.

Među svjedočanstvima o Kazaliju iz tog vremena naročito valja podsjetiti na ono iz pera njemačke spisateljice Ide Düringsfeld, koja je boravila u Dubrovniku od početka proljeća 1853. do kraja veljače 1854.⁴ i u tom razdoblju dobro upoznala najistaknutije ljude tadašnjega dubrovačkog kulturnog kruga. Informirajući Idu Düringsfeld o don Pasku Antunu Kazaliju, župniku u Maranovićima na Mljetu, kao dobrom poznavatelju njemačke filozofije i prevoditelju Byronove poezije, Lujo Seragli joj je naglašavao: „Njega morate upoznati kao nešto najbolje što imamo“.⁵

² Osnovnoškolski su učitelji u Dalmaciji – od početka trećeg do kraja šestog desetljeća 19. stoljeća – obrazovani putem tromjesečnih, šestomjesečnih i devetomjesečnih učiteljskih tečajeva, koji su djelovali pri višim osnovnim školama u Zadru, Splitu i Dubrovniku. Zadarski je učiteljski tečaj od školske 1852./53. godine trajao dvije godine. Nastavni je jezik u svim tim tečajevima bio talijanski. Redovna muška učiteljska škola na hrvatskom jeziku u Dalmaciji započela je radom 1866. u Arbanasima kod Zadra. Redovna ženska učiteljska škola u Dalmaciji na hrvatskom jeziku započela je s radom 1875. u Dubrovniku. Više o počecima obrazovanja učiteljskog kadra u Dalmaciji vidi u ovim historiografskim radovima: Antun Ströhl, *Pučko školstvo u Dalmaciji od godine 1814. do godine 1900.*, Zadar 1900.; Šime Urlić, *Crte iz dalmatinskog školstva. Školstvo za austrijske uprave 1814. - 1918.*, rukopis (Arhiv Hrvatskog školskog muzeja); Mirko Perković, *Nekoliko crtica o uzgoju pučkih učitelja u Dalmaciji i o č. k. prapreparandiji u Arbanaskma, I. program č. k. preparandija u Arbanasima za godinu 1909./10.*, Zadar, 1910.; Eta Zelić-Bučan, *Sistem pučkog školstva u Dalmaciji u I. polovini XIX. stoljeća*, „Školski vjesnik“ br. 1-2, Split, 1956.; Ivo Perić, Razvitak i djelovanje učiteljskih škola u Dalmaciji, *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, br. 2, Zagreb, 1965.

³ Vidosava Janković, *P. A. Kazali kao književnik i prevodilac Šekspirova „Kralja Lira“*, Beograd, 1968., 13.

⁴ Josip Bersa, *Dubrovačke slike i prilike (1800. - 1880.)*, Matica hrvatska, Zagreb, 1941., 219-222; Nada Beritić, Dalmatinske teme Ide Düringsfeld, *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku*, sv. XII., Dubrovnik 1970., 370 i 372; Ivo Perić, Boravak Ide Düringsfeld u Dubrovniku, *Dubrovački horizonti*, br. 35, Zagreb, 1995., 58-63.

⁵ Ivan Pederin, *Njemački putopisi po Dalmaciji*, Logos, Split, 1989., 235.

A kad je Ida Düringsfeld upoznala Kazaliju i potom se s njim susretala za njegovih povremenih dolazaka s Mljeta u Dubrovnik, stekla je o njemu visoko mišljenje kao erudit i zanimljivom čovjeku. O tome je napisala: „Bojim se da ova mala ružičasta soba (u Budmanijevoj kući između Pila i Konala – I. P.) sa šarenim stropom i samo jednim prozorom neće nikada više čuti tako genijalno brbljanje... Don Pasko je među mnogim originalnim glavama u Dubrovniku bio jedan od najoriginalnijih“.⁶

Kazali se loše osjećao u Maranovićima, selu u ono vrijeme na dalekom Mljetu, sa kojega se i do kojega se stizalo malim jedrenjakom nakon dugotrajne i najčešće, osobito u zimsko doba, mukotrpne plovidbe. Imajući u vidu ta Kazalijeva tegobna osjećanja, Ida Düringsfeld je u svojim zapisima navela da je on dolazio u Dubrovnik „iz svoga mljetskog progonstva kad god bi mogao“.⁷ Iznoseći joj svoje tamošnje životne teškoće, on joj je kazao: „Na Mljetu mi nedostaje još samo Božje prokletstvo, sva ostala prokletstva su tu“.⁸

Kao svećenik don P. A. Kazali je živio „na svoj način“, „nije mogao trpjeti vlasti poviše sebe“, niti je uvijek uspijevao „da sam sebe obuzda“, te je zbog toga bio izložen i protumjerama svojih pretpostavljenih, o čemu svjedoče i njegova neuobičajeno učestala premještanja „iz sela u selo po dubrovačkoj biskupiji“.⁹ Kad je Kazali počeo službovati kao svećenik, biskup dubrovački je bio Antun Giuriceo (do 25. ožujka 1842.), a nakon Giuricea – Tomo Jaderlinić (od 30. siječnja 1843. do 11. kolovoza 1855.).¹⁰

Želeći se izbaviti s Mljeta i naći u sredini u kojoj bi mogao objavljivati svoje književne radove i komunicirati s intelektualno sebi ravnim ljudima, a uz to uvjeren da je sposoban za nastavni rad i u srednjoj školi, Kazali se obratio svom sugrađaninu, Dubrovčaninu dr. don Đuri Puliću, direktoru zadarske gimnazije, koji mu je, uvažavajući njegovu zamolbu, pomogao svojim angažiranim i utjecajnim posredovanjem da bude primljen za suplenta u toj gimnaziji počev od školske 1855./56. godine. Pulić je bio na glasu ne samo kao izvrstan profesor-praktičar i autoritativan gimnazijski direktor, već i kao autor cijenjenih filozofskih rasprava i kao „znameniti kritičar austrijskog školskog sustava“.¹¹

U Zadru, tadašnjem glavnom gradu pokrajine Dalmacije, postojali su razni pokrajinski administrativni uredi, kao i Namjesništvo (pokrajinska vlada), s mnogo činovništva. U svim je tim uredima, jednako kao i u općinskoj upravi, u kotarskom i okružnom poglavarstvu, te u osnovnoj školi i u gimnaziji, službeni jezik bio talijanski. Taj je

⁶ Isto, 235.

⁷ Isto, 235.

⁸ Isto, 236.

⁹ Milorad Medini, Nešto o P. A. Kazaliju u vremenu njegovu, u: *Iz pjesama Paše Antuna Kazalija. Probrao i za tisak priredio dr. Milorad Medini*, Dubrovnik, 1903., str. X. Pišući o P. A. Kazaliju jedan je njegov biograf isticao: „Fotografija kaže da je Kazali bio jak čovjek, lice mu senzualno i mrko, ljuto; nisu ga podnosili ni crkvene ni političke vlasti... Sve ga je krotilo: i biskup, i car, i namjesnik, i zanimanje, i rodbina“. (Šime Vučetić, *Antun Pasko Kazali*, u: A. P. Kazali, M. Vodopić, L. Botić, J. Carić: *Izabrana djela*, u: Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 35., Zagreb, 1973., 8 i 10).

¹⁰ Niko Gjivanović, Dubrovački biskupi od g. 1830. *Narodna svijest* br. 36, Dubrovnik, 1929., 3.

¹¹ Stanislava Stojan, *Ivan August Kaznačić, književni i kulturni djelatnik*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Dubrovnik, 1993., 23.

jezik u Zadru i u ostaloj Dalmaciji nametnut kao službeni jezik još ranije – za višestoljetne mletačke uprave. Ta je uloga tom jeziku dodijeljena i kasnije – najprije za prve austrijske uprave (1797. – 1805.), pa za francuske vladavine (1805. – 1813.) i ponovno za druge austrijske uprave (od 1814. i dalje), s čim su se teško mirili mnogi hrvatski rodoljubi, pogotovo od vremena ilirskog pokreta (hrvatskog narodnog preporoda).

Ozlojeđen dotadašnjim postupcima ordinarijata dubrovačke biskupije prema njemu, Kazali je, ne odoljevši svom prkosu i svojeglavosti, napustio župu u Maranovićima na Mljetu i odselio u Zadar, a da biskupskom ordinarijatu o svom odlasku nije „kazao ni riječi“.¹² U Zadru se P. A. Kazali „našao u svom elementu“.¹³ U tamošnjoj gimnaziji, osim Pulića, djelovao je još jedan ugledni Dubrovčanin – dr. Miho Klaić. Među ostalim profesorima bili su također vrstni stručnjaci i dobri ljudi: Ivan i Frano Danilo, Mate Ivčević, Jerolim Šutina, Jakov Boglić, Antun Torre, Donat Fabijanić. Kazali je, kao suplent, imao u školskoj 1855./56. godini 16 sati nastave tjedno – predavao je latinski jezik 6 sati u V. razredu i po 5 sati u VII. i VIII. razredu.¹⁴

Kako je zadarska gimnazija, slijedeći primjer ostalih boljih gimnazija u austrijskoj carevini, izdavala krajem svake školske godine svoj godišnji izvještaj, u kojemu su, osim podataka o profesorima i đacima, o nastavnim sadržajima i nastavnim zbirkama, tiskani i razni književni prijevodi, te stručni i znanstveni radovi pojedinih profesora, u tom je izvještaju objavljivao svoje radove i P. A. Kazali.

U školskoj 1856./57. godini Kazali je imao 15 sati nastave tjedno – predavao je latinski jezik 6 sati u VI. razredu i 5 sati u VIII. razredu, zatim talijanski jezik 2 sata u VIII. razredu i hrvatski jezik 2 sata u VIII. razredu.¹⁵ U školskoj 1860./61. godini Kazali je imao 17 sati nastave tjedno i to samo u VI. razredu, u kojem je predavao latinski jezik 7 sati, grčki jezik 4 sata, talijanski jezik 4 sata i hrvatski jezik 2 sata. Bio je tada ujedno i razrednik tog VI. razreda.¹⁶

Djelujući u Zadru, Kazali je – prema saznanjima i ocjeni Ljubomira Maštrovića, autora povijesti zadarske gimnazije¹⁷ – „svojim radom u školi i van nje stekao lijep ugled i poštovanje svojih učenika“. On se od početka nastanka dalmatinske Narodne stranke (1860.), koja se zalagala za sjedinjenje Dalmacije s banskom Hrvatskom i za uvođenje hrvatskoga jezika kao službenog jezika u sve javne ustanove u Dalmaciji, uključio u redove te stranke i zalagao za njezin politički program. U Zadru, izloženom odnarođivanju putem nametnute talijanštine, bilo je u to vrijeme važno da se što više njeguje hrvatska riječ, a s njom i hrvatska narodna svijest, te su u školskoj 1860./61. godini gimnazijski profesori, narodnjaci Ivan Danilo i Pasko Antun Kazali, polazeći od toga da je u gimnazijskoj nastavi hrvatski jezik bio nedovoljno zastupljen, organizirali

¹² M. Medini, *n. d.* (9), str. X.

¹³ *Isto*, str. X.

¹⁴ *Programma dell' i. r. ginnasio completo di prima classe in Zara alla fine dell' anno scolastico 1855-56.*, Zara, 1856., 32 - 33.

¹⁵ *Programma dell' i. r. ginnasio completo di prima classe in Zara alla fine dell' anno scolastico 1856/57.*, Zara, 1857., 66 - 67.

¹⁶ *Programma dell' i. r. ginnasio completo di prima classe in Zara alla fine del' anno scolastico 1860/61.*, Zara, 1861., 20 - 21.

¹⁷ Ljubomir Maštrović, *150 godina zadarske gimnazije*, Zadar, 1954., 44.

i u izvannastavno vrijeme održavali za zadarske gimnazijalce besplatan tečaj dodatnog učenja hrvatskoga jezika i to 6 sati tjedno.¹⁸

Kako su tadašnji organi vladajućeg austrijskog režima, koji su se u Dalmaciji u svojoj protuhrvatskoj politici oslanjali na autonomaše (Talijane i talijanaše), držali pod policijskom prismotrom sve istaknutije narodnjake, pa prema tome i profesore narodnjačke političke orijentacije i u zadarskoj gimnaziji, tu je prismotru Kazali teško podnosio, pružao je otpor režimskim pritiscima i time se doveo u situaciju da bude otpušten iz profesorske službe. U takvom za sebe skrajnje nepovoljnom položaju potražio je novu radnu i životnu sredinu, te je 1862., uz pomoć političkih istomišljenika, štovalaca i prijatelja, dobio zaposlenje kao suplent gimnazije u Rijeci. Podsjećajući na taj Kazalijev odlazak iz Zadra u Rijeku, Luko Zore je zapisao: „Neprilika i nezgoda prinudiše ga da iste drugdje utočište, a gdje će suza nego na oko. Hrvati mu otvoriše vrata na Gimnaziju u Senjskoj Rijeci i tu se on skloni i proživi nekoliko vremena“.¹⁹

Za razliku od zadarske gimnazije, u kojoj je nastavni jezik bio talijanski, riječka je gimnazija imala nastavu na hrvatskom jeziku. Direktor gimnazije u Rijeci bio je poznati hrvatski filolog Antun Mažuranić,²⁰ stariji brat pjesnika i političara Ivana Mažuranića. Među tadašnjim profesorima u toj gimnaziji isticali su se svojom stručnošću, poduzetnošću i ugledom osobito Šime Ljubić,²¹ Janez Trdina²² i Dragutin Antun Bakotić.²³

U tiskanim godišnjim izvještajima riječke gimnazije navodi se za suplenta Paska Antuna Kazalija da je „svećenik biskupije dubrovačke“. On je u toj gimnaziji u školskoj 1863./64. godini imao 19 sati nastave tjedno – predavao je latinski jezik u III. i IV. razredu po 6 sati, hrvatski jezik u I. razredu 3 sata i talijanski jezik u I. i II. razredu po 2 sata. Bio je tada i razrednik IV. razreda.²⁴ Tadašnja gimnazija imala je osam razreda – od I. do VIII. razreda. U riječkoj gimnaziji u to vrijeme nije još bilo paralelnih odjeljenja istog razreda. Prema tome toliko, koliko je bilo razreda, bilo je i odjeljenja. U školskoj 1863./64. godini riječka je gimnazija imala ukupno 180 učenika: 44 u I.

¹⁸ *Jubilarni broj Narodnog lista (Il Nazionale) 1862. - 1912.*, Zadar, 1912., 9; Lj. Maštrović, n. d. (17), 46.

¹⁹ Luko Zore, *Antun Kazali*, „Slovinac“ br. 13, Dubrovnik, 1880., 254.

²⁰ A. Mažuranić (Novi Vinodolski, 1805. – Zagreb, 1888.) autor je jezikoslovnih priručnika *Temelji ilirskog i latinskog jezika* i *Slovnica hrvatska*, te književno-povijesnog *Kratkog pregleda stare literature hrvatske*, i niza drugih radova. Priredio je za objavljivanje i objavio, uz ostalo, i glasoviti *Vinodolski zakonik*.

²¹ Š. Ljubić (Stari Grad na Hvaru, 1822. – Stari Grad na Hvaru, 1896.) ugledni je povjesničar i arheolog. Među njegovim brojnim radovima osobito se ističu zbirke građe *Commissiones et Relationes Venetae* (u 3 sveska) i *Listine o odnosajih između južnoga Slavenstva i Mletačke Republike* (u 10 svezaka). Godinama je uređivao *Viestnik Hrvatskog arheološkog društva*. Bio je redovni član JAZU.

²² J. Trdina (Mengeš, 1830. – Novo Mesto, 1905.) slovenski je književnik. Pisao je i na hrvatskom jeziku. Za rada u riječkoj gimnaziji, osim u slovenskim periodicima, surađivao je i u hrvatskom periodičkom tisku: u *Pozoru*, *Nevenu* i u *Naše gore listu*.

²³ D. A. Bakotić (Kaštel Gomilica, 1831. – Zadar, 1887.) dokazao se u struci (kao fizičar) i u književnosti (kao pripovijedač). Od njegovih stručnih radova najpoznatije je djelo *Fizika neba ili zvjezdoznanstvo*, a od njegovih književnih radova – prozno djelo *Raja*. *Slike iz bosanskog života*. Bio je neko vrijeme i dalmatinski pokrajinski školski nadzornik. Na toj je dužnosti izradio i publicirao nastavne planove i programe za sve vrste osnovnih škola u Dalmaciji.

²⁴ *Izvjestje o kraljevskom višem gimnaziju u Rijeci koncem godine školske 1863/64.*, Rijeka, 1864., 27.

razredu, 28 u II. razredu, 30 u III. razredu, 21 u IV. razredu, 15 u V. razredu, 20 u VI. razredu, 11 u VII. razredu i 11 u VIII. razredu.²⁵

Godine 1864./65. Kazali je imao 20 sati nastave tjedno – predavao je latinski jezik u IV. i V. razredu po 6 sati, talijanski jezik u I. i II. razredu po 2 sata i propedeutiku u VII. i VIII. razredu po 2 sata. Bio je i razrednik V. razreda.²⁶ Da se Kazali kao profesor riječke gimnazije zaista trudio i uspješno pedagoški djelovao dokazuje i nagrada od 60 forinti, koju je dobio na prijedlog direktora te gimnazije Antuna Mažuranića. Mažuranić je još jednom predlagao da se Kazali novčano nagradi za njegovu radnu poduzetnost i postignute rezultate.²⁷ Vjekoslav Spinčić je bio Kazalijev učenik u Rijeci i evo što je on kasnije, na osnovi sjećanja, zapisao o svom profesoru Kazaliju: „Kazali je uvijek nosio svećeničko odijelo, ali ne posve crno i bez kratkog okovratnika. U njemu se ogledao veoma obdaren i načitan čovjek sa velikim znanjem iz najrazličitijih grana nauke i sa razumijevanjem za prošlost i za budućnost. Pripovijedao je vrlo prijatno, ali pisana riječ mu je bila teška, što je naročito smetalo u njegovim predavanjima iz logike kad je imao da nešto diktira iz rukopisa. Kao nastavnik Kazali nije bio pedantan, prema đacima bio je bratski raspoložen a uživao je njihovu ljubav i poštovanje“.²⁸

Kao gimnazijski nastavnik u Zadru i u Rijeci Kazali je imao zvanje suplenta (profesora-pripravnika), što je bilo neuobičajeno dugo. Za dobivanje stalnosti u službi i mogućnosti napredovanja u više plaćevne razrede suplent je morao položiti ispit osposobljenja (stručni ispit) za jedan ili za dva nastavna predmeta. Kazali je nastojao položiti taj ispit, ali nikako nije uspijevaio zadovoljiti ispitne kriterije iz grčkoga jezika.²⁹ Zbog toga je, kao vjerojatno i zbog toga što se u izvanškolskom vremenu prepustio „pustopašnom životu“,³⁰ naime „rado (je) pio i kartao“,³¹ bio otpušten iz službe.

Nako toga, vratio se u svoj rodni Dubrovnik, odakle ga je biskupijski ordinarijat 1869. poslao za učitelja i župnikova pomoćnika u Stonu. Već 1870. isti ga je ordinarijat postavio za župnika u Luci Šipanjskoj, u kojoj se potom najdulje zadržao. U ovom ga je mjestu (na otoku Šipanu) posjetio i pjesnik Ivan Despot, koji ga je ovako opisao: „Osrednjeg stasa, okrupan, pristao čovjek, veoma simpatičan, vesela i prozirna oka, nosa orlokljuna, ustnica fino zarubljenih, besjede sladke“.³² Zadržan Kazalijevom erudicijom, Despot je naglašavao: „Pravo je čudo koliko je taj čovjek pročitao“.³³ U Kazaliju je Despot poštivao i iskrenog rodoljuba, jer je Kazali uvijek „o slobodi naroda hrvatskoga sanjao“.³⁴

Kad bi Kazalijevi bivši učenici iz zadarske i riječke gimnazije, od kojih su mnogi postali uvaženi pravnici, profesori, liječnici, farmaceuti, inženjeri i uopće poslovnici

²⁵ Isto, 32.

²⁶ *Izvjestje o kraljevskom višem gimnaziju u Rijeci koncem godine školske 1864/65.*, Rijeka, 1865., 21.

²⁷ V. Janković, n. d. (3), 23.

²⁸ Isto, 28.

²⁹ J. Bersa, n. d. (4), 257.

³⁰ M. Medini, n. d. (9), str. XI.

³¹ Eta Rehak, *Antun Paskoje Kazali (1815. - 1894.)*, č. „Dubrovnik“ br. 3, Dubrovnik, 1965., 77.

³² Fra Ivan Despot, *Malo zrnja*, Splet, 1885., 29.

³³ Isto, 34.

³⁴ Isto, 35.

ljudi, navraćali u Dubrovnik, nijedan od njih nije propustio priliku „da harno i milo ne zapita za svoga nekadašnjega učitelja“, jer su ga, „ljubeći ga i štujući“, neizbrisivo zadržali u svom sjećanju iz gimnazijskih dana „dok im je drobio hljeb nauke“.³⁵

Kazali, taj „još jedan tužni kamen s naših obala“,³⁶ proveo je svoj životni finale u župnoj kući na Boninovu u Dubrovniku (u Ulici Između tri crkve). Iz te kuće – prema jugu – stere se predivan pogled na morsku pučinu, na to plavo prostranstvo koje nikada nije razdvajalo, već uvijek spajalo katolički i hrvatski Dubrovnik sa svijetom zapadno-europske uljudbe u najširem smislu te riječi. U toj je župnoj kući na Boninovu Kazali i umro. Kako se uz tu kuću nalazi i malo, staro groblje, na tom je groblju on i sahranjen. Kad sam zadnji put prolazio tuda, to me Kazalijevo posljednje obitavalište i trajno počivalište podsjetilo na životni i djelatni put tog svećenika, pjesnika, prevodioca, učitelja i profesora. To podsjećanje potaklo me, evo, da napišem i ovaj članak o Kazaliju kao školsko-pedagoškom djelatniku.

IZVORI I LITERATURA

1. Bersa, Josip, *Dubrovačke slike i prilike (1800. - 1880.)*, Matica hrvatska, Zagreb, 1941.
2. Beritić, Nada, Dalmatinske teme Ide Düringsfeld, *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku*, sv. XII., Dubrovnik, 1970.
3. Despot, Ivan, *Malo zrnja*, Spljet, 1885.
4. Gjivanović, Niko, Dubrovački biskupi od g. 1830., *Narodna svijest*, br. 36, Dubrovnik, 1929.
5. *Izvjestje o kraljevskom višem gimnaziju u Rijeci koncem godine školske 1863/64.*, Rijeka, 1864.
6. *Izvjestje o kraljevskom višem gimnaziju u Rijeci koncem godine školske 1864/65.*, Rijeka, 1865.
7. Janković, Vidosava, *P. A. Kazali kao književnik i prevodilac Šekspirova „Kralja Lira“*, Beograd, 1968.
8. *Jubilarni broj Narodnog lista (Il Nazionale) 1862. - 1912.*, Zadar, 1912.
9. Maštrović, Ljubomir, *150 godina zadarske gimnazije*, Zadar, 1954.
10. Medini, Milorad, Nešto o P. A. Kazaliju i vremenu njegovu, *Iz pjesama Paše Antuna Kazalija*. Probrao i za tisak priredio dr. Milorad Medini, Dubrovnik, 1903., str. X.
11. Pederin, Ivan, *Njemački putopisi po Dalmaciji*, Logos, Split, 1989.
12. Rehak, Eta, Antun Paskoje Kazali (1815. - 1894.), *Dubrovnik*, br. 3, Dubrovnik, 1965.
13. Perić, Ivo, Razvitak i djelovanje učiteljskih škola u Dalmaciji, *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, br. 2, Zagreb, 1965.
14. Perić, Ivo, *Borba za ponarođenje dalmatinskog školstva 1860. - 1918.*, Hrvatski školski muzej, Zagreb, 1974.
15. Perić, Ivo, Boravak Ide Düringsfeld u Dubrovniku, *Dubrovački horizonti*, br. 35, Zagreb, 1995., 58-63.
16. Perković, Mirko, Nekoliko crtica o uzgoju pučkih učitelja u Dalmaciji i o č. k. praperandiju u Arbanaskma, *I. program č. k. preperandija u Arbansaima za godinu 1909./10.*, Zadar, 1910.

³⁵ L. Zore, *n. d.* (19), 254.

³⁶ Š. Vučetić, *n. d.* (9), 17.

17. *Programma dell' i. r. ginnasio completo di prima classe in Zara alla fine dell' anno scolastico 1855-56.*, Zara, 1856.
18. *Programma dell' i. r. ginnasio completo di prima classe in Zara alla fine dell' anno scolastico 1856/57.*, Zara, 1857.
19. *Programma dell' i. r. ginnasio completo di prima classe in Zara alla fine del' anno scolastico 1860/61.*, Zara, 1861.
20. Stojan, Stanislava, *Ivan August Kaznačić, književni i kulturni djelatnik*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Dubrovnik, 1993.
21. Ströhl, Antun, *Pučko školstvo u Dalmaciji od godine 1814. do godine 1900.*, Zadar, 1900.
22. Urlić, Šime, *Crtice iz dalmatinskog školstva. Školstvo za austrijske uprave 1814. - 1918.*, Zagreb, [s.a.]
23. Vučetić, Šime, Antun Pasko Kazali, *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knj. 35., Zagreb, 1973.
24. Zelić-Bučan, Eta, *Sistem pučkog školstva u Dalmaciji u I. polovini XIX. stoljeća*, *Školski vjesnik*, br. 1-2, Split, 1956.
25. Zore, Luko, Antun Kazali, *Slovinac*, br. 13, Dubrovnik, 1880.

Ivo Perić, Zagreb

(Summary)

PEDAGOGICAL WORK OF THE PRIEST AND WRITER PASKO ANTUN KAZALI

Pasko Antun Kazali (1815 – 1894) from Dubrovnik is known not only as a priest, poet and translator, but also as a primary school and grammar school teacher. He is the author of the poems *Zlatka* (1856), *Trista Vica udovica* (1857) and *Grobnik* (1863). His largest work – the poem *Ćoso* – remained in manuscript and was lost afterwards. He translated from English (works of George Gordon Byron and William Shakespeare) and German (works of Friedrich Schiller).

He worked as a teacher in the county of Dubrovnik, in Mokošica and Ston. He also worked in grammar schools in Zadar and Rijeka. He liked his students and was remembered as a favourite teacher.

Key words: Kazali, Pasko Antun
pedagogues, Croatia, 19th century